

OCENE IN POROČILA

Hansjörg Küster, *Geschichte des Waldes. Von der Urzeit bis zur Gegenwart*. München : C. H. Beck, 1998. 267 strani.

V zadnjih letih je gozdarstvu kot gospodarski panogi zaradi domnevnega in ponekod tudi resničnega propadanja gozdov namenjena nesorazmerno velika pozornost. Kljub temu, da se gozdovi, npr. pri nas, nezadržno širijo in da se industrijske ekshalacije zaradi zmanjšanja ali opustitve težke industrije močno zmanjšujejo in se te tudi uspešno čistijo, se v javnosti ustvarja vtis, kakor da civilizacija zvoní že navček, ali vsaj da je njihova prihodnost negotova. V taki situaciji je nadvse koristna v naslovu omenjena knjiga, ki je ni napisal gozdarski strokovnjak-zgodovinar, temveč botanik-rastlinski ekolog, ki pa se spozna na zgodovino.

Avtorjeva osnovna teza je: kdor želi govoriti o prihodnosti gozdov, naj bi poznal njihovo zgodovino. Ta teza je nadvse vabljiva in pomembna. Kajti nedvomno ima slika, ki si jo številni ljudje ustvarjajo o gozdu, le malo opraviti s kulturnozgodovinsko in naravoslovnogzgodovinsko realnostjo tega kompleksnega ekosistema. »Predvsem v Srednji Evropi predstavlja gozd vse tisto, kar je moderna civilizacija domnevno vzela človeku: trajnost, stanovitnost, naravnost, edinstvenost,« piše Küster. Toda ta predstava je tako romantična kot napačna. Pri daleč pretežni večini gozdov gre za »naravo iz druge roke«, za sekundarno naravo. Nedotaknjeni, nevpilvani gozdovi so na svetu zelo redki. Tudi v naravnih parkih Yosemite in Yellowstone, kot pojmu za divjino, ni nobenih pragozdov – tudi nanje je vplivalo indijansko praprebivalstvo.

Gozdovi Srednje Evrope so se pod različnimi posegi človeka vedno znova spreminjali skozi tisočletja ter stoletja in so postali del njegove kulture. Te spremembe gozdov spremlja Küster skozi tisočletja in opisuje različne tipe gozdov, ki so nastali pod vplivom klime in človeške uporabe, in ki segajo do zdajšnjih pretežno gospodarsko usmerjenih gozdov, ki pa jih je pri nas zaradi zgodovinskih razlogov manj kot drugod. Pri tem išče tudi razlago za v Nemčiji razširjeni »zeleni mit«, ki so ga ustvarjali in gojili umetniki (npr. Grimm, Grillparzer, Wagner) ali v novejšem času tudi ideologi nacionalnega socializma (die deutsche Eiche), kar je za nas kvečjemu zanimivo.

V tem prikazu seveda ne moremo obravnavati naravoslovne tematike te knjige, temveč le področja, ki se nanašajo na interakcije ljudi z gozdovi, v njihovem bivanju, preživljanju in gospodarskem delovanju. Številne knjige o zgodovini gozdov začenjajo pravo obravnavo po uvodnih, bolj splošnih in neopredeljenih navedbah o gozdovih v prazgodovinski dobi, šele za opisi gozdov v zgodnjem srednjem veku, torej v času, ko so na voljo prva pisna sporočila o razmerju ljudi do gozdov. Pogosto gre v teh zgodnjih zapisih za prve omembe krajev in za krčenje gozdov. Ti gozdno-zgodovinski opisi torej začenjajo s srednjeveškimi krčenji, s katerimi so iz še »prav naravnih« gozdnih krajin nastali deli vplivnega območja civilizacije. V Küstrovih knjigi pridejo srednjeveški gozdovi (Gozd srednjeveških vasi) na vrsto šele v 12. poglavju.

Seveda je v predhodnih poglavjih opisano zelo veliko naravoslovnih pojavov in razlag, manj pa je opisanih pojavov neposrednih interakcij ljudi z gozdovi. Omeniti velja, da v tej davni preteklosti gozd ni bil »opredeljeno zemljišče, kjer raste drevje,« kakor se glasi ena od definicij za gozd, temveč je imel pomembne prehranjevalne in druge funkcije za tedanje ljudi in domače živali. Predvsem so se gozdna zemljišča spreminjala, nekaj časa so bila gozdovi, nato so jih izkrcili in so bila kmetijska zemljišča, nato so se zarasla in so postala zopet gozd in tako naprej. To se je dogajalo povsod, kjer so bile klimatske in druge razmere ugodne za naselitev ljudi, razen seveda daleč na severu, visoko v gorah ali v prestrih in poplavnih legah. Z naraščanjem števila prebivalstva se je pretežna zaraščenost srednjeevropskih pokrajin z gozdovi zmanjševala, dokler ni dosegla videza kultivirane krajine pri nas pred nekaj desetletji. Pri tehniki neolitske dobe je bilo potrebno za preživljanje sto ljudi z žitom izkrciti jaso, veliko 35 hektarov. Avtor upravičeno spodbija trditve o požigalništvu kot pomembnem načinu krčenja gozdov pri zgodnjem pridobivanju kmetijskih zemljišč, možno in dokazano pa je bilo pri mnogo poznejših nizkih gozdovih z drevesnimi debli majhnega premera in z obilnim vejevjem.

Avtor spravlja preseljevanje narodov v zvezo z gozdovi in tedaj še ne dokončno uveljavljeno trajno naselitvijo. Poudarja pomen zgodnesrednjeveških teritorialnih zemljiških gospodstev pri kolonizaciji, ki je pri nas potekala večinoma s krčenjem gozdov. Opisuje tudi trajno konfliktno razmerje med zemljiškimi gospodstvi in naseljenci glede skupnih »gmajnskih gozdov,« ki so si jih v začetku lastila gospodstva predvsem zaradi nemotenega lova, pozneje tudi zaradi lesa, ko je ta postal pomemben energetski vir in surovina za protoindustrijske obrate pridobivanja soli, fužinarstvo, rudarstvo, steklarstvo in kot prodajna surovina sam na sebi za nastajajoča mesta. Omenjeni konflikti, ki so lahko dobivali tudi resen obseg, so nastali zato, ker ni bilo praktično nikoli in nikjer jasno dokončno opredeljeno in uveljavljeno, ali so gozdovi srenjski ali gospodstveni. Po zgodovinskem nastanku so bili obojni, odvisno pa je bilo od razmerja sil, katera opcija je v določenem času prevladala. Obe stranki sta druga drugi spodbijali pravice. Ti konflikti so se rešili šele v drugi polovici prejšnjega stoletja s separacijo kmečkih in gospodstvenih gozdov. Pri nas skuša gozdarska stroka z izdajanjem gozdnih redov iz različnih obdobj, kar je samo na sebi koristno in upravičeno, uveljaviti stališče gospodstev, kar gre stroki v prid še zdaj, zgodovinsko pa ni bilo res. Razlogov za to v tem kratkem prikazu seveda ne moremo navajati.

Čeprav zajema Küstrova »Zgodovina gozdov« Evropo in Malo Azijo, pa je razumljivo največ pozornosti namenjeno Srednji Evropi in tako velja večina zapisanega tudi za naše razmere. Poglavitj Prve kmetijske kulture in prva krčenja gozdov, Gozdovi srednjeveških vasi, Mestni gozdovi, Gozdovi kot predmet sporov različnih interesov in »totalna država« tudi kak naš kritični gospodarski zgodovinar ne bi mogel napisati bistveno drugače.

Opisane so prve nemške gozdarske šole iz 18. stoletja in prvi po sedanjí klasifikaciji višješolski študiji gozdarstva na akademijah ter prva predavanja gozdarskih disciplin na univerzah. Na gospodstvih ukinjenih samostanov pri nas je konec 18. in v začetku 19. stoletja delovalo nekaj takih strokovnjakov, ki so k nam v veliko nezadovoljstvo podložnikov uvajali tako imenovano »nemško šolo« golosekov in nato zasajevanja sadik, proti dotlej običajni prebiralni sečnji, ki se je do zdaj obdržala v gozdovih kmečkih gozdnih posestnikov. Kot eksponenti gospodstev in tujci so bili ustrezno osovraženi.

Kot zanimivost naj še omenim, da se je teorija, vendar le teorija in ne nujno tudi praksa o trajnostnem gospodarjenju v gozdovih, zdaj preselila tudi na področje splošnega narodnega gospodarstva in je bila kot vodilo za gospodarjenje na svetu sprejeta tudi na naravovarstvenem vrhu v Rio de Janeiru leta 1992.

Obravnavana knjiga je nadvse odlično delo. Menim le, da je pisec nekoliko medlo obravnaval tako imenovano »pomanjkanje lesa« zlasti v 18. stoletju, ki so ga zainteresirani stilizirali kot energetsko krizo, primerljivo z naftno krizo v naših sedemdesetih letih. Ni pa to bilo nikakršno pomanjkanje lesa na sploh, temveč transportni problem. Drevja oz. lesa je zmanjkalo le blizu mest, glažut, fužin, solnih rudnikov in fužin, prevoz iz oddaljenih krajev, kjer je bilo lesa na pretek, se za tako voluminozno surovino, kot je les, preprosto ni izplačal. Toda to je le majhna pomanjkljivost v primerjavi z odlično celoto.

Jože Maček

Ludwig Steindorff, *Das Speisungsbuch von Volokolamsk. Eine Quelle zur Sozialgeschichte russischer Klöster im 16. Jahrhundert.* Köln : Böhlau, 1998. LX + 388 strani. (Bausteine zur Slavischen Philologie und Kulturgeschichte. Reihe B: Editionen. Neue Folge ; 12).

Objava teksta obedne knjige iz pravoslavnega samostana Volokolamsk, ki leži 120 kilometrov zahodno od Moskve, je rezultat večletnega ukvarjanja Ludwiga Steindorffa in njegovih sodelavcev z vprašanjem, kako so v moskovski Rusiji ohranjali spomin na mrtve. Pri svojih raziskavah so se med drugim naslonili na specifični vir, t.i. *kormovaja kniga*, ki vsebuje koledarično urejen tekst; ta prikazuje in predpisuje hrano ter pijačo, ki jo je samostanska skupnost zaužila na dan obletnice smrti premožnega dobrotnika samostana. Navada temelji na predstavi v pravoslavni cerkvi, da pokojnik tako rekoč posthumno povabi menihe na gostijo, ti pa kot povračilo za pogostitev izrekajo priprošnje za svojega dobrotnika. Ob pripravi računalniške baze, ki bi vsebovala podatke o ustanoviteljih,